

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA IZOBRAŽEVANJE,
ZNANOST IN ŠPORT

PEDAGOŠKI INŠTITUT

EVROPSKA UNIJA
EVROPSKI
SOCIALNI SKLAD
NALOŽBA V VAŠO PRIHODNOST

»Krepitev socialnih in državljanskih kompetenc strokovnih delavcev«

Le z drugimi smo

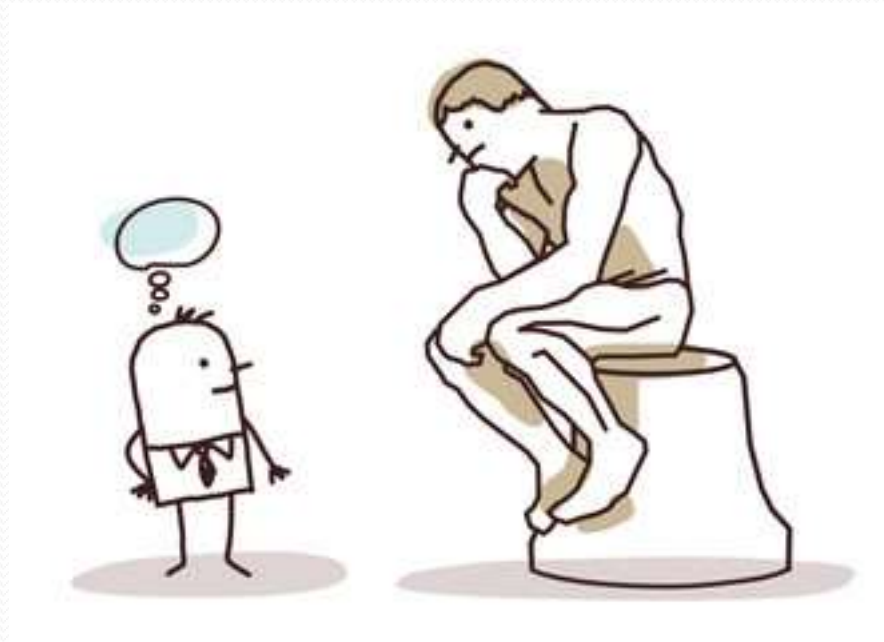

Dr. Tanja Pihlar,
zunanja sodelavka Pedagoškega inštituta

**Socializacija agresije in vrstniško nasilje:
s filozofijo za otroke o nasilju**

Maribor, 1.2.2018

Naložbo sofinancirata Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije in
Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada

- I. FILOZOFIJA ZA OTROKE IN NASILJE**
- II.SPLOŠNA PREDSTAVITEV PROGRAMA**
- III.NAVODILA ZA UPORABO GRADIVA**

FILOZOFIJA ZA OTROKE IN NASILJE

»Kako je mogoče,
da človek hoče uničevati stvari
in druge ljudi?«

Človek ni junak, če ubija druge
ali če umre za domovino.
Človek je junak, če ohranja mir.«

»Če vidimo, kako slabo gre beguncem,
zakaj potem podpiramo vojne?«

»Vojna onesrečuje.
Zakaj počnejo ljudje take stvari?
Zakaj sploh obstajajo vojne?«

Kakšno vlogo ima filozofija pri preprečevanju nasilja?

Pojmovanje filozofije kot dejavnosti

Filozofija nam od Sokrata dalje ne pomeni le vednosti, ampak dejavnost – analiza pojmov, ki jih uporabljamo v vsakdanjem življenju, preiskovanje samoumevnih predstav, racionalno utemeljevanje lastnih pogledov in stališč ipd. V filozofsko raziskovanje se lahko vključi vsakdo in v vseh starostnih obdobjih.

Filozofija kot premislek o življenju

Otrok ne poučujemo o filozofiji, ampak jih spodbujamo, da izhajajoč iz svojih izkušenj, razmišljajo o problemih iz njihovega vsakdanjika, ki imajo filozofsko dimenzijo. Pomaga pri oblikovanju in usmerjanju v življenje.

Primerna je za otroke in mladostnike v starosti 4-18 let

Izvajanje filozofije za otroke podpira in promovira tudi **UNESCO**:

„(...) Poučevanje filozofije opogumlja odprtost duha, državljansko odgovornost, razumevanje in strpnost med posamezniki in skupinami.

*(...) Razvijanje filozofske debate v izobraževanju in kulturnem življenju bistveno prispeva k vzgoji državljanov z večanjem njihove zmožnosti za presojo, ki je temeljna za vsako demokracijo“
(Pariška deklaracija za filozofijo, 1995).*

UNESCO je 3. četrtek v novembru razglasil za svetovni dan filozofije

Redno izvajanje programa filozofije za otroke pripomore k večji strpnosti

Pozitivne učinke skupnega filozofskega raziskovanja zaznamo na dolgi rok:

- otroci izboljšajo svojo sposobnost presojanja (oblikujejo mnenja, jih utemeljijo, primerjajo, odkrivajo posledice ipd.);
- naučijo se ustvarjalno reševati probleme;
- razvijajo kulturo dialoga (zagovarjajo lastna stališča, pozorno poslušajo druge ipd.);
- razvijajo empatijo in spoštljiv odnos do drugačnih stališč;
 - okrepijo svojo samopodobo in samospoštovanje.

Filozofski razmislek o nasilju omogoča otrokom prepoznavati in razumevati različne oblike nasilja

Namen delavnice ni ponuditi recepte, kako ravnati v konkretnih primerih nasilja, ampak vzgojiteljem in učiteljem ponuja strokovno podporo, kako naj otrokom pomagajo spoznavati različne oblike nasilja, razmišljati o njegovih posledicah, možnostih obvladovanja konfliktnih situacij.

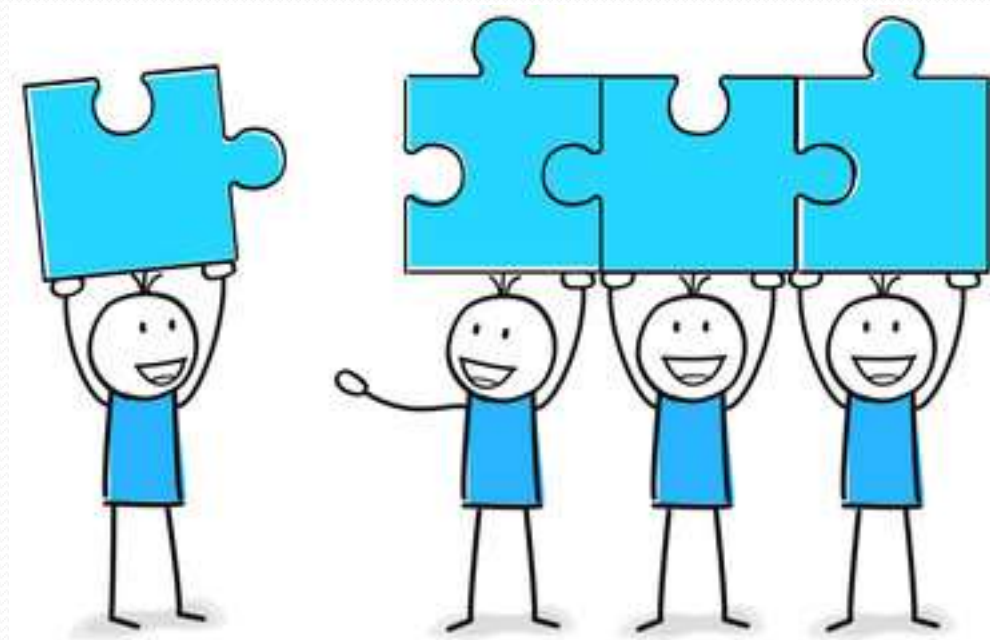
Otroci

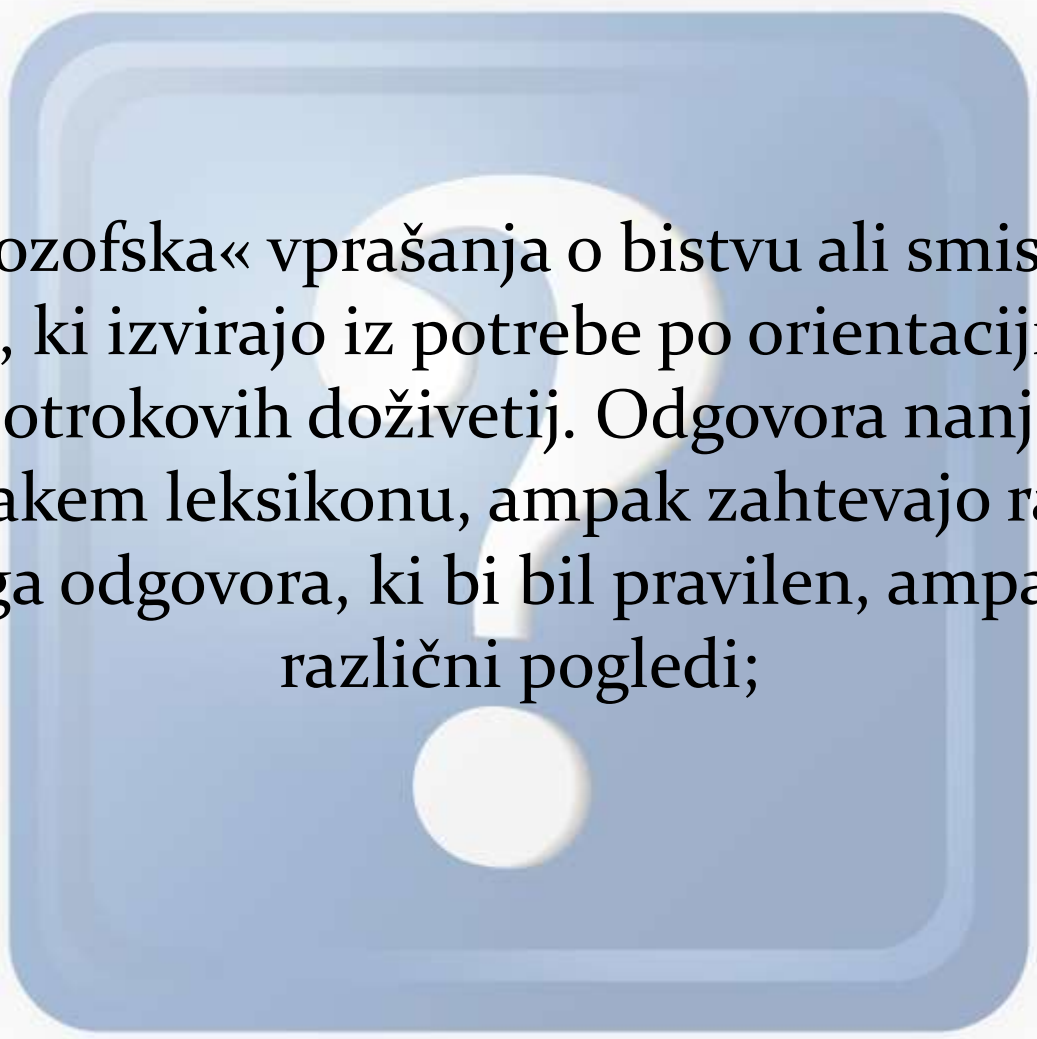
- razmišljajo o ključnih pojmih – spor, pravila, zasmehovanje, drugačnost, postaviti se zase ipd.;
- naučijo se razumevati različna čustva (jeza, strah, pogum ipd.);
- učijo se na sprejemljiv način izražati nestrinjanje in dopuščati drugačne poglede na neko stvar;
- mislijo o bolj miroljubnih oblikah skupnega življenja.

ALI OTROCI RES LAHKO FILOZOFIRAJO?

Otroška vprašanja

Ali je drevo žalostno?
Kako se pogovarjajo živali?
Ali gredo konji v nebesa?
Itd...

To so »filozofska« vprašanja o bistvu ali smislu nečesa (»zakaj?«), ki izvirajo iz potrebe po orientaciji v svetu in osmišljanju otrokovih doživetij. Odgovora nanje ni mogoče poiskati v kakem leksikonu, ampak zahtevajo razmislek; ni enega samega odgovora, ki bi bil pravilen, ampak so mogoči različni pogledi;

Čudenje in radovednost kot vzgiba za filozofijo

Že stari Grki so dejali, da je poglavitni vzgib za filozofijo čudenje: čudenje nad tem, da nekaj sploh je. Kdor se čudi, želi to spoznati in razumeti.

Majhni otroci so po svoji naravi filozofi

Filozofsko držo ima vsakdo, ki se čudi in je radoveden – in taki so po svoji naravi prav otroci, ki se še niso „odvadili“ spraševati.

Kratka zgodovina programa

»Zakaj so štiriletni, petletni in šestletni otroci radovedni, ustvarjalni, motivirani in kar ne nehajo spraševati, do osemnajstega leta pa postanejo pasivni, nekritični in jih učenje nadvse dolgočasi?« Matthew Lipman (1922-2010)

FZO je vzgojno-izobraževalni program, ki ga je v ZDA na začetku 1970-ih prejšnjega stoletja kot inovativni pedagoški pristop zasnoval Matthew Lipman (ustanovitelj Inštituta za razvoj filozofije z otroke - IAPC, New Jersey)

Učno gradivo

- S sodelavci je pripravil učno gradivo z namenom spodbujati samostojno, kritično, ustvarjalno in sodelovalno mišljenje pri otrocih in mladih v starosti 6-18 let; didaktične čitanke s filozofskimi zgodbami, v katerih nastopajo sovrstniki, ki se srečujejo s podobnimi življenjskimi problemi in dilemami, ter priročnike za učitelje (prevedene v več kot 50 jezikov).

Primeri dobrih praks

FZO je danes v več različicah (filozofiranje z otroki, otroška filozofija) razširjena v številnih državah po vsem svetu.

Nemčija: izvaja se v posameznih vrtcih (Bavarska), pri predmetu etika kot obveznega izbirnega predmeta od 1. razreda OŠ dalje (v 6-ih zveznih deželah);

Kot metoda se uporablja pri drugih osnovnošolskih predmetih (pri materinščini, spoznavanju narave in družbe);

Redna usposabljanja vzgojiteljev in učiteljev za vodenje skupnosti raziskovanja;

Položaj v Sloveniji

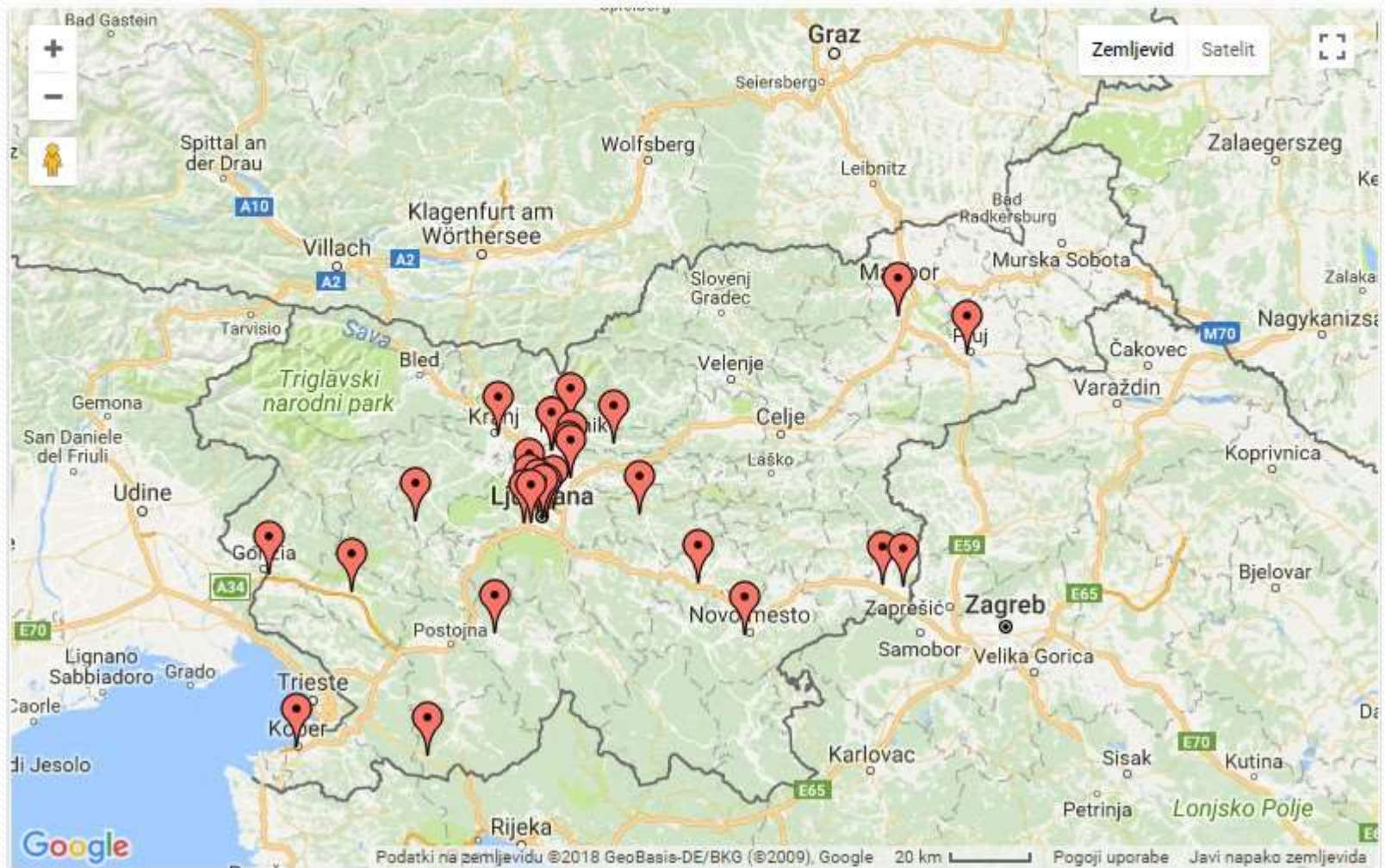
V šolskem letu 2001/2002 je bila FZO v tradicionalni obliki tudi v Sloveniji uvrščena v nabor izbirnih predmetov v zadnjem triletju osnovne šole.

- *Kritično mišljenje* (7. razred)
- *Etična raziskovanja* (8. razred)
- *Jaz in drugi* (9. razred).

Trenutno se izvaja na okoli 50-ih šolah (poučujejo ga učitelji družboslovnih predmetov), v nekaterih vrtcih in javnih zavodih (knjižnice).

Interaktivni zemljevid FZO

Zemljevid šol in organizacij, kjer se v šolskem letu 2017/2018 v Sloveniji izvaja kakšen od programov filozofije za otroke

(Neosokratski) dialog

Osnovna metoda je dialoško spodbujanje mišljenja, ki se sproži ob določeni predlogi (slikanica, filozofska zgodba za otroke ipd.), pri čemer se mora voditelj ravnati po interesu otrok;

Sokrat kot tisti, ki zase trdi, da nič ne ve, sogovorniku pomaga s spraševanjem (majevtična ali babiška metoda) pri spoznanju resnice;

Voditelj dialoga nima izgotovljenih odgovorov na vprašanja, otroke spodbuja k razmisleku z vprašanji („babiška vprašanja“);

Vzgojitelj kot spodbujevalec diskusije

Pedagog nima klasične vloge in ne posreduje znanja, ampak otrokom pomaga raziskati problem in doseči napredek v razumevanju.

Načeloma vsebinsko ne posega v pogovor, ampak je njegova vloga predvsem pomoč pri izražanju, oblikovanju pogledov, analizi uporabljenih pojmov, iskanju predpostavk, razvijanju kritičnosti in ohranjanju rdeče niti razprave.

Skupnost raziskovanja

- Vsi udeleženci, od katerih razmišlja vsak zase in vsi skupaj kot skupnost, so enakopravni;
 - vsak predstavi svoje izkušnje in misli ter spoznava, kako razmišljajo in čustvujejo drugi;
- zagovarja svoje stališče pred drugimi in ga je pripravljen tudi spremeniti, če je treba;
- cilj ni doseči soglasje vseh, ampak priti do novih uvidov, do spoznanja, da obstaja več možnih pogledov na neki problem ipd.;

Ogrodja FZO

- Kritično mišljenje: otroci zastavljajo vprašanja in navajajo razloge, uporabljajo miselne veščine;
- Skrbno mišljenje: otroci dobro poslušajo druge in upoštevajo njihova stališča;
- Sodelovalno mišljenje: navezujejo in gradijo na misli drugih, razmišljajo kot skupnost;
- Ustvarjalno mišljenje: otroci iščejo ustvarjalne povezave in rešitve problemov;

Pet korakov procesa

- 1. korak:** začetna miselna spodbuda - slikanice, filozofske zgodbe, fotografije, uganke, pesmi, umetniške slike, različni predmeti ipd.
- 2. korak:** otroci sami zastavijo vprašanja, ki se jim zdijo zanimiva in izberejo, o katerih bodo skupaj razmišljali.
- 3. korak:** skupno razmišljanje. Pri otrocih, ki še niso dovolj vešči FZO, voditelj sam zastavlja vprašanja in jih tako spodbuja k razmišljanju.
- 4. korak:** ko zaključimo skupno razmišljanje, voditelj povzame spoznanja, do katerih so se skupaj dokopali, pri tem mu lahko pomagajo otroci. Vsak od njih lahko pove zaključno misel.
- 5. korak:** ustvarjalna spodbuda: risanje risbic, izdelovanje plakatov, kolažev, predmetov iz papirja, igranje socialnih igranic ... Otroke so spodbuja k temu, da to, o čemer so skupaj razmišljali, izrazijo na umetniško-ustvarjalen način.

TEMATIKA

Klasična tematika:

JAZ: Kako bi bilo, če bi bili vsi ljudje čisto enaki?

SREČA: Kako dolgo traja sreča? So nesrečni ljudje lahko srečni?

PRIJATELJSTVO: Kdo je pravi prijatelj? Ali se lahko s svojim prijateljem tudi prepiram?

STRAH IN POGUM: Kdo je pogumen? Kako prepoznamo, da je nekoga strah?

SANJE: Kako vemo, kdaj sanjamo in kdaj smo budni? Ali tudi živali sanjajo?

MISLI: Od kod pridejo misli? Ali tudi živali mislijo?

DOBRO IN ZLO: Kako vemo, da je nekdo dober? Kdo odloča o tem, kaj je dobro?

NAVODILA ZA UPORABO GRADIVA ZA VAJE

Priporočljivo je, da si gradivo pred izvedbo dobro ogledate in tudi sami razmislite o obravnavani tematiki.

Začetna spodbuda za razmislek je branje zgodbe.

Predlogi vprašanj so voditelju v pomoč pri razmišljanju; zastavlja jih glede na vsebinski potek pogovora, zato ni treba, da zastavi vsa, ki so navedena.

Vsako vajo lahko razdelite na dve srečanji: na prvem skupaj preberite zgodbo in se pogovarjajte o njej; na drugem najprej ponovite vsebino zgodbe, nato pa nadaljujte z vprašanji za pogovor.

Dodatno gradivo najdete na spletnih straneh:

<http://ucilnica.zofijini.net/category/otroke/>

<http://www.danfilozofije.net/dejavnosti/fzo/>

SPLOŠNA NAVODILA ZA IZVAJANJE

Predviden čas za izvedbo: ena šolska ura; pri predšolskih otrocih traja pogovor največ 20-30 minut, nato sledi ustvarjanje;

Velikost skupine: idealno do 15 otrok v skupini;

Prostor za pogovor: stole razporedimo v krog, lahko se posedemo tudi na blazine na tla.

Pomembnost začetnega in zaključnega rituala.

Pogovorna žoga: govori otrok, ki ima žogo.

Pravila za pogovor:

Govori samo tisti, ki ima pogovorno žogo;

Govori samo eden, drugi poslušamo;

Govorimo vsem.

Prijazni in spoštljivi smo drug do drugega ipd.

PRAVILA ZA VODITELJE

Pustimo otrokom, da sami razmišljajo, ne vsiljujemo jim lastnih prepričanj in mnenj.

Navezujemo na izkušnje otrok.

Pazimo, da upoštevajo pravila za pogovor in jih spodbujamo k medsebojnemu poslušanju.

Pazimo, da ima pogovor rdečo nit in da ne govorimo o vsem povprek.

Odgovorov otrok ne vrednotimo.

Otroke spodbujamo k medsebojnemu navezovanju idej.

Če nam otrok zastavi vprašanje, ne odgovarjajmo nanj, ampak mu vrnemo vprašanje – »Kaj pa ti misliš o tem?«.

KAKO ZASTAVLJAMO VPRAŠANJA

Izogibajmo se zaprtih vprašanj, še zlasti zaprtih vprašanj o dejstvih.

Uporabljajmo čim več odprtih vprašanj (več možnih odgovorov):

Primer: »Ali imaš prijatelje?« (zaprto);

»Kdo je pravi prijatelj?« (odprto);

»Kako je hudobna mačeha zastrepila Sneguljčico?« (zaprto, sprašuje o dejstvu);

»Zakaj je hudobna mačeha zastrepila Sneguljčico?« (odprto);

»Zakaj so nekateri ljudje hudobni?« (odprto, filozofsko)

VPRAŠANJA, KI JIH ZASTAVLJAMO MED BRANJEM

Vprašanja o lastnih izkušnjah

Primer:

„Si tudi sam doživel že kaj podobnega?“

Vprašanja o občutkih, čustvih in vedenju

Primer:

„Kako misliš, da se počuti?“

Vprašanja o identifikaciji

Primer:

»Kako bi se počutil, če bi bil ...?«

Vprašanja o alternativnih možnostih, pogledih ...

Primer:

»Kako bi ... še lahko ravnal?«

Vprašanja, ki spodbujajo domišljijo in ustvarjalnost

Primer:

»Kako bi se zgodba lahko nadaljevala?«

Vprašanja, ki spodbujajo razlago, iskanje vzrokov

Primer:

»Zakaj mislite, da je... tako ravnal?«

VPRAŠANJA, KI JIH ZASTAVLJAMO MED MODERIRANJEM POGOVORA

Vprašanja, ki spodbujajo utemeljevanje

Vprašalnica zakaj?

Primer:

- »Bojim se psov.«
- »Zakaj se bojiš psov?«
- »Ker grizejo.«

Slikanica:

Wagener, Gerda (1996). *Vampirčka je v temi strah*. Radovljica: Didakta

Kratek povzetek vsebine:

Vampirček je še zelo mlad in ga je v temi strah, zaradi česar se drugi vampirji norčujejo iz njega. Nekega dne naleti na deklico Lizo, ki mu pokaže, da strah lahko premagamo, če se z njim soočimo. Vampirčku to uspe in končno postane čisto pravi vampir.

Glavno vprašanje:

Kaj je strah? Kako ga lahko premagamo?

Vprašanja, ki spodbujajo iskanje primerov

Primer:

»Česa vse se bojite?«

Vprašanja, ki spodbujajo pojasnjevanje pojmov

Primer:

»Kaj pravzaprav sploh pomeni, da nas je strah?«

»Kaj je nasprotje strahu?«

Vprašanja, ki preverjajo veljavnost

Primer:

»Ali je tudi odrasle strah?«

»Ali je tudi živali strah? Kako to prepoznamo?«

Vprašanja, ki spodbujajo iskanje posledic

Primer:

»Kako je, če je nekdo zelo drzen? Kaj se lahko zgodi?«

Vprašanja, ki spodbujajo vrednotenje

Primer:

»Ali je koristno, da nas je kdaj strah?«

Miselni eksperiment

Podmene, pojavi, razmerja in zveze, ki v resnici ne obstajajo, a so možni;

Primer:

»Kako bi bilo, če se ne bi ničesar bali?«

Vprašanja, ki spodbujajo skupno razmišljanje

Otrokom pomagamo, da se v razmišljanju navezujejo drug na drugega; da vidijo, da so na neko stvar mogoči različni pogledi, preverjanje razumevanja ipd.:

Primer:

»Kdo se strinja/nestrinja z ...?«

»Zakaj se strinjaš/ne strinjaš z ...?«

»Ima kdo še katero drugo idejo?«

Vprašanja, ki preverjajo razumevanje

Primer:

»Če prav razumem, s tem misliš da ...?«

Izjave vzgojiteljic, ki redno izvajajo FZO

- »Otrokom ne serviram več vsega, ampak sem radovedna, kaj jim bo prišlo na misel.«
- »Odkar filozofiramo, drugače gledam na vprašanja otrok – sem veliko bolj pozorna nanje.«
- »Zaradi filozofskih pogovorov sem spoznala otroke na čisto drugačen način.«
- »Filozofiranje mi je odprlo povsem nova vrata. Vedno se mi zdi vznemirljivo in tudi sama najdem številne nove odgovore na vprašanja.«

Navedeno iz: Zeitler, 2012

LITERATURA

- Akademie Kinder philosophieren. (2014). *Wie wollen wir leben?* München: Oekom Verlag.
- Aničić, K. (2002). *Nasilje – nenasilje. Priročnik za učiteljice, učitelje, svetovalne službe in vodstva šol*. Ljubljana: i2.
- Brüning, Barbara (ur.) (2015). *Menschen brauchen Menchen. Praktische Philosophie*, Klassen 5/6. Nordrhein-Westfalen: Miltzke.
- Gartner, Smiljana in sodelavci (2011). *Povej mi s pravljico. Raziskovanje etike z majhnimi in velikimi otroci*. Nova Gorica: Melior, Založba Educa.
- Hladnik, Alenka; Šimenc, Marjan (ur.), (2008). *Šola, mišljenje in filozofija, Filozofija za otroke in kritično mišljenje*, Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Hymer, B., Sutcliffe, R., (2017). *Filozofija za otroke: zelo kratek uvod*. Ljubljana: Krtina.
- Košir Prosen K. (ur.). (2005). *Delavnice od blizu*. Ljubljana: Društvo za nenasilno komunikacijo = Association against Violent Communication.
- Matthews, Gareth (1989). *Philosophische Gespräche mit Kindern*. Berlin.
- Morf Zoller, Eva. (2011). *Selber denken macht schlau. Philosophieren mit Kindern und Jugendlichen*. Basel: Zytglogge Verlag.
- Šimenc, Marjan (2006). *Didaktika filozofije*, Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za filozofijo.
- Zeitler, Katharina (2012). *Siehst du die Welt auch so wie ich? Philosophieren in der Kita*. Freiburg/Basel/Wien: Herder.

